
Markó Béla

EGY KÉPESLAP, AMELY NEM VÁLTOZTATTA MEG A VILÁGOT

1989. december 11-én kaphattam volna egy képeslapot Magyarországról. De nem kaptam. Szűk két hét volt karácsonyig, ajándékok még sehol, nem is nagyon tudtuk, mit és honnan, de legalább egy féldisznóra egyezséget kötöttünk Csittszentivánban, felét megvesszük, fele a gazdáé marad. A dísznóvágást tervezgettük már azon a napon, amikor nem kaptam meg a képeslapot, abban állapotunk meg, hogy karácsony előtt még idejében, 21-én reggel levágjuk, aztán mi behozzuk a magunk részét, és otthon feldolgozzuk. Nagy szó volt ez akkor, kamaszfiunknak, kamaszodó lányunknak enni kellett persze, de nekem is összefutott a nyál a számban, ha a friss kolbászra vagy a májas hurkára, véres hurkára gondoltam. Meg a kocsonyára, töpörtyűre, szalonnára. Ahhoz képest, ahogy éltünk egész évben, lukulluszinak ígérkezett az ünnep.

Most viszont még december elején jártunk, és fogalmam sem volt, hogy kaphattam volna egy képeslapot a csodaországból, amelynek a neve is végtelenül puha, a mogyoró- és csokoládészín között van, szinte szétolvad a szájunkban: Magyarország. Mindig színesen láttam a betűket, a szavakat, gyermekként még el-elmondtam a barátaimnak, de később már szégyelltem ezzel dicsekedni, mert egyrészt azt hihetné bárki, Verlaine-t utánzom, másrészt ki tudja, milyen lelki bajokra utal a színes látás. A Szovjetunió színe például vasszürke, Oroszország pedig világosszürke. Románia kékeslila, Franciaország fekete, Németország halványpiros, Finnország zöld, Olaszország barna, de nyersebb, erősebb, mint Magyarország. Nem folytatom, hiszen egy képeslapról kezdtem mesélni az imént, amelyet sohasem láttam, ahogy valójában az álombeli Magyarországot sem. Nem tudom, milyen kép volt ezen a képeslapon, talán Budapest valamelyik hídjá, esetleg a Nyugati pályaudvar vagy a Blaha Lujza tér, de az is lehet, hogy a Balaton. Igen, szigligeti látkép is lehetett rajta, abból sejtem, hogy írók írták alá többen is, és talán az ottani alkotóházban gyűlhetek össze ennyien. Írók, nem is akármilyenek: Csoóri Sándor, Mohás Livia, Konrád György, Radnóti Sándor,

Lengyel Balázs, Varga Domokos, Szakonyi Károly, Nemes Nagy Ágnes, Vathy Zsuzsa és mások. Nem is tudom, hogyan férhetett el ilyen sok aláírás egy tenyérnyi lapocskán, amelyen szöveg is volt, bár soha nem láttam, soha nem olvastam. Ha olvastam volna, valami ilyesmi lett volna – uramisten, milyen hízelgő dolog ennyi nagy embertől, egyikük-másikuk már halhatatlannak is tekinthető tulajdonképpen –: „(...) Gratulálunk nagyszerű verseidhez. Itt és most, együtt mindannyian szeretettel üdvözlünk téged.” És következtek az aláírások. De ki hinné el nekem, hogy így volt, és hogy – én vagy más! – kaphattunk volna egy ilyen képeslapot. Konrád Györgytől? A hiteles ellenállótól, *A látogató* és *A városalapító* írójától? Csoóri Sándortól, aki akkor még – O tempora, o mores! – köztudottan Illyés Gyula utódának számított, és különben is olyan sorokat írt, hogy: „Anyám fekete róza,/ nem tud kiszínesedni”? Radnóti Sándortól, az európai rangú filozófustól és esztétától? Lengyel Balázstól, a kérlelhetetlenül igényes, de mégis nagy-nagy empátiával megáldott kritikustól? Nemes Nagy Ágnestől, aki nemcsak most, jóval halála után, de már akkor is, életében is klasszikusnak számított szikár, mégis részegítő költészetével? És természetesen a többiek is mind, Szakonyi Károly, Vathy Zsuzsa. Hogy ők csak úgy úri kedvükben írtak volna nekem, fiatal, igaz, éppen jó formában – szonettformában, hogy éljek a szójáték lehetőségével – levő poétának, aki abban az időben már egyfolytában a fájdalmat írta, a remény és a reménytelenséget tette mérlegre nap mint nap? Persze leveleztem én sűrűn, jöttek íróbarátaimtól a naivan „kódolt” levelezőlapok, képeslapok is, de ezt a nyomasztóan súlyos lapocskát nem kaptam meg. Nem a szuperlatívuszok adták a súlyát, hiszen a rózsaszínű nagyotmondás korát éltük, hát ezen az oldalon is ellensúlyozni kellett ezt efféle dicséretekkel. A magam keserveivel sem voltam egyedül, ez sem volt kivételes, sokan éltünk és írtunk így, lázadtunk legalább irodalom és művészet által. Csak remélem ma is, hogy igazuk volt azoknak a kiválóságoknak, akik közül eladdig, úgy adódott, eggyel sem találkoztam személyesen, és akkoriban már nem is találkozhattam volna, ha netán ők nem járnak mifelénk, hiszen nekem évek óta nem adtak útlevelet a csodadországba. Mit is mondtam, hogy sokan voltunk? Sokan, vagy inkább többen, abból a viszonylag kevésből, akik még maradtunk, maradni akartunk. Mert csak a benzin- és hússorok sűrűsödtek már akkor errefelé, minden más ritkult körülöttünk, a levegő is. Ritkult bizony az értelmiség is. Így jutottam én is előrébb, azt gondolom, a magyarországi idefigyelésben, egy képzeletbeli ranglétrán, hiszen akik előttem járhattak, sorra elmentek vagy elmenni készültek, esetleg elhallgattak.

De mégis, ismétlem, ekkora hírességek? Mondom, kaptam én akkori-ban számos biztatást és megerősítést, egyre több barátom volt odaát. Hogy szerettem Baka Pistát, de Nagy Gazsit is, akik már sehol sincsenek. Ők viszont velem egyívásúak voltak, ezzel szemben ez a névsor az elődöké, elődeinké, könnyebben lépkedtem volna, ruganyosabban néhány napig abban a keserves, szorongásos, baljós decemberben, ha kaptam volna egy ilyen képeslapot. Eszembe sem jutott volna, hogy megkérdezzem, hogyan is árulhat egy gyékényen, ráadásul egy ilyen icipici gyékényecskén X és Y, be lehet helyettesíteni, de most nem akarom, mert ahogy mondani szokás, nem személyekről van szó, hanem elvekről és eszmékről. Vagy inkább víziókról. Mert ebben a képeslap-sztoriban, ha már belevágtam, arról kellene most értekezniem, hogy mit is hozott nekünk 1989 romániai decembere, mekkora esélyt, mekkora fordulatot. Mekkora demokráciát! Hát kétségkívül nagy esély volt ez mindannyiunknak. Magyarországon is, nem csupán Romániában. Igaz, sejthettük volna, hogy a jót is elsodorja az a régóta remélt, mégis váratlan vihar, nem csak a rosszat, és jön helyette új jó, de új rossz is. Sejtettem volna én is, amikor december 21-én, szinte hajnalosan a csittszentiváni Tóth úr szólt nekem, hogy fogjam erősen a kötelet, amivel a disznó lábát összekötözte, de míg fél füllel a konyhában híreket mondó rádióra figyeltem, a megszúrt állat kitepte magát a kezemből, füstölögve csúszott ki a kötél a markomból, fröcskölt a vér szerteszét. Szerencsére nem túl nagyok a csittszentiváni udvarok, az már nagyjából az Erdélyi Mezőség széle. Káromkodva teperte le hentesi tisztet is ellátó házigazdánk a gyengülő disznót. Máig szégyellem. A kavicsos föld beszívta a vért, de néhány nap múlva ugyanúgy folyt szét a lelőtt diktátornak és feleségének a vére egy laktanyaudvaron. Morbid hasonlat, tudom, de így igaz, egy egész ország lakmározott annak a kivégzésnek az élményéből, aztán mostanában az az érzésem, hogy én lőttem le a Ceaușescu házaspárt, hiszen lassan-lassan senki más nem vállalja azt a gyilkos eufóriát, ami akkor Romániát magával sodorta. Én még emlékszem rá. Rég volt természetesen, nyugodtan el lehet felejteni. Talán el is kell. Azt a soha meg nem kapott képeslapot viszont nem fogom elfelejteni. Azt a korszerűtlen, mai szemmel nézve már-már problematikus szolidaritást, ahogyan egy ilyen képeslapot különböző felfogású emberek közösen alá tudtak íni. Talán akkor sem értettek egyet sok fontos kérdésben. Talán akkor sem tartották feltétlenül értéknek, amit a másik ír, verset, drámát, esszét, tanulmányt. Talán akkor is giccsnek számított, hogy: „szeressük egymást, gyerekek”. Ám tudtak mégis szeretni engem (nocsak, miket beszélek). Nem is engem: minket. Vagyis igazság szerint egy gon-

dolatot: hogy a diktatúrával – mindenfajta zsarnoki szándékkal – szemben a barikádnak ugyanazon az oldalán állunk. Ez nyilván nem esztétikai probléma. Több annál, valamiképpen létkérdésünk, hogy képesek vagyunk-e a párbeszédet például az irodalmi életben fenntartani. Egyelőre nem vagyunk képesek. Annyira nem, hogy amit én itt fejtegetek, az is maga a rémség, vagy jobb esetben csak együgyűség, sokak számára. Ne tessék megijedni, ma már szinte teljesen mindegy, hogy azok a régi emberek – régi írók – még keznek tudnak-e fogni egymással. Hiszen ez már egy ideológia-fertőzött történet, vagyis visszafordíthatatlan. Az sem sokat számít, hogy ki a hibás ezért. De az újak? Ők is képtelenek lesznek egy képeslapra? Képtelenek lesznek egymás alá írni a nevüket, nevünket, nem is valamiért, hanem legalább valami ellen? Hogy semmiféle diktatúra ne lehessen úrrá rajtunk, se itt, se ott. Politikai terror sem, ízlésterror sem. Ami, ismétlem, nem irodalmi ügy. Végül is ki mondta, hogy irodalomról akarok beszélni? Ki mondta, hogy az a képeslap az irodalomról szólt?

Mert létezni létezett természetesen. Csak már sohasem fogom megtudni, mit ábrázolt rajta a kép. Talán ott volt elrejtve a veszélyes üzenet, azon a képen, esetleg egy mesterlövész valamelyik budapesti ablakban, vagy egy hajóágyú valamelyik balatoni vitorlason. Másképpen ugyanis, feltételezem, érthetetlen az újabb generációknak, akikre a megbékélés, megegyezés vagy legalább az együtt-kávézás, együtt-sörözés felelősségét hárítanám, hogy mi-féle veszélyt látott a titkosszolgálat abban, ha egy erdélyi költőt verseiért megbízhatnak magyarországi írók, költők. A kétezres évek elején, szekuritátés dossziém utolsó lapjai között találtam meg a képeslap román fordítását egy feljegyzésben.* Egyik-másik nevet elírták benne, látszik, hogy ahol ismeretlen névvel találkozott, és az addigi rutin nem segítette, a fordító nehezen silabizálta a magyarországi zsinórírást, amely különbözik a mi írásunktól. Mennyi-mennyi különbség, köztük még ez is, hogy a betűvetést

* Íme, a szöveg: NOTĂ/ Mai multe persoane din „Helga” trimit ob. MARKÓ BÉLA o carte poștală ilustrată cu următorul text: „Cu mulțumiri, te felicităm pentru minunatele poezii scrise. Iar acum, aici împreună te salutăm cu drag Csoóri Sándor, Domokos Péter, Mohás Livia (sic!), Konrád György, Radnoti Sándor (sic!), Lengyel Balázs, Varga Domokos, László G., Szabinyi Károly (sic!), Nemes Nagy (sic!), Valky Zsuzsa (sic!), etc./ M.E./S/17/00 11747 11.XII.1989/ Nr. ex. 2/015/4243/ Ex. nr.1/ M.O. 1 buc./ Ind. 102/ Gr. I. (olvashatatlan aláírás, mellette kézzel: Se reține.)

is másképpen tanították valaha. Sőt, talán még ma is. A képeslapról szóló szűkszavú jelentés margóján egyébként intézkedési utasítás is van, a titkoszolga aláírásával: Visszatartani! Az utasítást végrehajtották. És hogy mi változott azóta? Most minden bizonnyal kézhez kapnám ezt a képeslapot. Ha másképpen nem, számítógépen, elektronikus levélként vagy hagyományosat és modernet keverve: beszkenelt formában. Csakhogy ma már nincsen, amit megkapnom, sem így, sem úgy. Ezúttal nem a levelezésünkre, hanem két és fél évtizede toldozgatott-foldozgatott „szép új világunk” máris repedező homlokzatára írta fel valaki: visszatartani! Visszatartani a lelkesedést, ha egyszer ismét összeomlik életünkben a rossz, a gonosz? Visszatartani az eufóriát, amikor kezdet fognak, akik egyébként sok mindenben nem értenek egyet egymással? Visszatartani a naiv hitet, hogy előbb-utóbb mégis sikerül elfogadni, elfogadtatni azt, ami és aki különbözik tőlünk? Visszatartani a reményt a tartós szabadságban, egyenlőségben, testvériségben, ami évezredek történelmi tapasztalat szerint tulajdonképpen úgymint lehetetlen? Soha.